

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

MÜASİR BRİTANIYA SLENQİNİN SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ İFADƏ YOLLARI

İxtisas: 5708.01 – German dilləri

Elm sahəsi: Filologiya-dilçilik

İddiaçı: **Rəcəb Cəmaləddin oğlu Cəfərli**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Naxçıvan – 2022

Dissertasiya işi Naxçıvan Dövlət Universitetinin "İngilis dili və tərcümə" kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbərlər:

AMEA-nın müxbir üzvü, filologiya
elmləri doktoru, professor
Əbülfəz Aman oğlu Quliyev

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mələhət Əkbər qızı Vəliyeva

Rəsmi opponentlər:

Filologiya elmləri doktoru, professor
Əfqan Əli oğlu Abdullayev

Filologiya elmləri doktoru
Fidan Afad qızı Qaraqurbanlı

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bəylər İslamxan oğlu Hacıyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət
göstərən FD 2.39 Dissertasiya Şurası

Dissertasiya şurasının
sədri:

AMEA-nın müxbir üzvü, filologiya
elmləri doktoru, professor
Əbülfəz Aman oğlu Quliyev

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
İman Zeynalabdin oğlu Cəfərov

Elmi seminarın sədri:

Filologiya elmləri doktoru
Pərviz Yasinəli oğlu Ağayev

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Dilin sosial diferensiasiasının bütün istiqamətlərinin aydınlaşdırılması müasir dilçilik elminin aktual problemlərindəndir. Bu problemin dərinədən tədqiqi dilin inkişafının istiqamətini və onun səbəblərini aydın göstərmək, insanların həyat şəraiti ilə dilin variantları arasındakı əlaqəni ortaya çıxarmaq baxımından xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Slenq müəyyən sosial qruplar və peşə sahibləri (müəllimlər, tələbələr, hərbcilər, gənclər, qumarbazlar, məhbuslar və s.) eləcə də, müxtəlif coğrafi ərazilərdə yaşayan insanlar tərəfindən istifadə olunan qeyri-rəsmi layın bir növüdür. Slenqlər bir növ kod kimi çıxış edir. Qeyri-rəsmi layın bu növündən istifadə etmək qrup üzvləri arasında mənsubiyyət hissi yaradır və kənar şəxsləri təsirli şəkildə istisna edir. Sözügedən qrupdan kənar insanlar anlamadıqları və ya səhv yozduqları üçün bu cür sözləri ümumi kontekstlərdə istifadə etməkdən çəkinirlər. Slenq terminləri çox vaxt qısaömürlü olur, əksəriyyəti heç vaxt ümumişlək sözə çevrilmir. Ancaq o sözlərdən bəziləri müəyyən dövrlərdə standart ingilis dilinə keçir. Bu halda həmin söz və ifadələr müəyyən sosial qrupa mənsubluq xüsusiyyətini itirərək ümumişlək sözlərə çevrilir.

Slenqlərin daha çox danışiq dilində təzahür etməsi səbəbindən onların yaranma tarixindən danışmaq bir az çətinidir. Slenqlər əsasən müəyyən bir sosial qrupa xitab edir, digər qruplar üçün onlar çox əhəmiyyət daşımır və ya belə sözlərin mənasının cəmiyyətdən gizli qalması məqsəduyğun olur. Bu səbəbdən də, Böyük Britaniyada slenqlərdən yazılı ədəbiyyatda istifadənin məlum tarixi XV-XVI əsrə dayanmasına baxmayaraq, onların tədqiqi məhz daha çox XIX əsrdə başlamış, XX əsrdə genişlənməmiş və XXI əsrdə bu tədqiqatlar daha əhatəli şəkildə davam etməkdədir.

Dilçilik, kulturoloji və sosial qrupların özünəməxsusluğunun öyrənilməsi baxımdan Britaniya slenqinin tədqiqinə ehtiyac vardır. Linqvistik tədqiqatlarda slenqlərin təsnifatı və təhlili, leksik və semantik xüsusiyyətləri ilə bağlı fikir və mülahizələr müxtəlifdir. Britaniya slenqi təkcə ingilis tədqiqatçıları tərəfindən

öyrənilməmişdir. Eləcə də dünya dilçiliyində slenqin tədqiqatına dair çoxsaylı tədqiqatlar aparılmışdır. İngilis leksikoqraf John Aytonun “Oxford slenq lüğəti” (“Oxford Dictionary of Slang”), James Partridgenin “Slenq və qeyri-ənənəvi ingilis dili lüğəti” (“A Dictionary of Slang and Unconventional English”), Jonathan Greenin “Vulqar dil: greenin slenq tarixi” (“The vulgar tongue: Green’s history of slang”), amerikalı tədqiqatçı Connie Eblenin “Slenq və sosiallıq” (“Slang and Sociability”), Richard Spearsin “Slenq və evfemizm” (“Slang and Euphemism”), italyan tədqiqatçı Elisa Mattiellonun “İngilis dili slenqinə giriş” (“An Introduction to English Slang”) və digər tədqiqat əsərlərində Britaniya slenqi, onun xüsusiyyətləri, işlənmə sahələri və növləri geniş şəkildə araşdırılmışdır.

Bu tədqiqatın aktuallığı ilk öncə ingilis dili leksikonunda qeyri-rəsmi layın mühüm növü kimi slenqlərin əhəmiyyəti ilə şərtlənir. Müasir dilçilikdə geniş tədqiqata cəlb edilməyən slenqlərin nəzəri və praktiki cəhətdən hərtərəfli tədqiqi dilin bütünlüklə öyrənilməsi baxımından vacibdir. Slenq problemi tarixi inkişafı üzrə dövrlərlə tədqiqata cəlb edilir, həm lüğətlərdə, həm də bədii ədəbiyyat və mətbuat materialları əsasında onların məna növləri, semantik xüsusiyyətləri öyrənilir və tematik təsnifatı aparılır. Nəzəri dilçilikdə Britaniya slenqi tədqiq edilərək Azərbaycan dilində ifadə yolları müəyyənləşdirilir. Yuxarıda qeyd edilən məsələlər Azərbaycan ingilissünnaslığında indiyə qədər geniş şəkildə tədqiqat obyektı olmamışdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Dissertasiya işinin tədqiqat obyektı müasir Britaniya slenqidir. Dissertasiyada tədqiqatın predmeti kimi qeyri-rəsmi layın önəmli bir növü olan slenqlərin leksik-semantik xüsusiyyətləri və onların Azərbaycan dilində ifadə yolları nəzərdə tutulmuşdur.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin əsas məqsədi müasir Britaniya slenqinin semantik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, tematik olaraq təsnif etmək və onların Azərbaycan dilində ifadə yollarını öyrənməkdir. Bunun üçün ingilis ədəbiyyatı, müxtəlif lüğətlər və dövrü mətbuatda yer almış məqalələrdən nümunələr

seçilmişdir. Bu məqsədlə aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

1. Britaniya slenqinin dövrlər üzrə tədqiqini araşdırmaq;
2. Britaniya slenqinin müasir elmi təfəkkürdə yerini izah etmək;
3. İngilis dili lüğət tərkibinin üslubi fərqləndirilməsində qeyri-rəsmi layın rolunu müəyyənləşdirmək;
4. İngilis dili leksikonunun üslubi diferensiasiyasını təsvir etmək;
5. İngilis dilinin lüğət tərkibində slenq leksikonunun yerini müəyyənləşdirmək;
6. Yenilik və dəyişiklikləri nəzərə alaraq slenqlərin növ kateqoriyasını müəyyənləşdirmək;
7. Müasir Britaniya slenq leksikonunun Azərbaycan dilində ifadə formalarını müəyyənləşdirmək;
8. Slenq leksikonunun zənginləşməsində mühüm rol oynayan fiqurativ dilin tərkib hissələrini müəyyənləşdirmək;
9. Müasir Britaniya slenqinin tematik olaraq qruplaşdırılmasını aydınlaşdırmaq.

Tədqiqat metodları. Ümumelmi metodlardan istifadə edərək slenq sözlərin xarakterinə, qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələrə uyğun olaraq tədqiqat işində təsvir, linqvistik təhlil və tarixi-müqayisəli tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir. Bununla yanaşı, sosioloji diaqnostik metoddan istifadə edərək linqvistik cəhətdən müxtəlif sosial qruplar arasında ayrı-seçkilik kimi sosial problemlərin əsasında dildə formalaşan slenq leksikonun xarakteri müəyyənləşdirilmişdir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar.

1. Dilin sosial diferensiasiyasının əsas vacib hissəsinə aid olan slenqlər məhdud işlənmə dairəsinə malikdir. Slenqlər əhalinin bu və ya digər qrupunun praktik fəaliyyətini əks etdirir və bir-biri ilə bağlı olan müxtəlif sosial qruplar arasında meydana çıxır.
2. Dilin digər variasiyalarından fərqli olaraq slenqlər daha çox şifahi dildə təzahür edir və yazılı ədəbiyyatlarda öz əksini çox tapmır.

3. Slenqlər əsasən aid olduğu sosial qrupa xitab edir, digər sosial qruplar üçün ya onların ifadə etdiyi məna əhəmiyyət daşımır, ya da belə sözlərin mənasının cəmiyyətdən gizli qalması daha vacib sayılır.

4. İngilis dili keçdiyi tarixi inkişaf prosesində daim zənginləşmiş, yeni sözlər dilə daxil olmuşdur, bu proses slenq leksikonun zənginləşməsi ilə nəticələnmişdir. Bəzi ifadələr slenq xüsusiyyətini itirərək ümumişlək sözlərə çevrilmiş, bəzi ümumişlək sözlər isə müxtəlif sosial qruplar tərəfindən istifadə edilən slenqlərə çevrilmişdir.

5. İngilis dillində slenqlər kifayət qədər geniş və rəngarəng tərkibə malikdir. Tərkib etibarilə müxtəliflik onları semantik-tematik, qrammatik-semantik, struktur və digər parametrlər üzrə təhlil etməyə və sistemləşdirməyə imkan verir.

6. Slenq davamlı olaraq dəyişir və inkişaf edir. İlk yaranma dövrlərində slenqlər dar çərçivədə istifadə edilsə də, sonrakı əsrlərdə artıq slenqlər gündəlik kommunikasiyada cəmiyyətin bütün zümrələri tərəfindən istifadə edilməyə başlanmışdır. Bu, növ kateqoriyasının zənginliyi ilə izah olunur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Azərbaycan ingilisşünaslığında Britaniya slenq sözləri ilk dəfədir ki, əhatəli şəkildə tədqiqata cəlb olunur.

Tədqiq edilən mövzuya müasir dövrdə aktual olan leksik-semantik dilçilik baxımından yanaşılır. Dissertasiyada slenqlərdən istifadə tarixi, onların funksional-semantik aspektləri ilk dəfə olaraq təhlilə olunur, slenqlərin işlənməsinə təsir edən linqvistik faktorlar aydınlaşdırılır.

Tədqiqatda müasir Britaniya slenqi haqqında müxtəlif ölkələrin dilçilik elmində olan yanaşmalar, fərqli fikirlər ilk dəfə diqqət mərkəzinə çəkilərək ümumiləşdirilmiş və elmi qənaətlər formaləşdirilmişdir. Həmçinin tədqiqatda müasir dilçilikdə slenq, arqo və jarqon sözlər arasında fərqlər aydın göstərilmiş, slenqlərin növ kateqoriyasının müəyyənləşdirilməsi, müxtəlif ədəbi materiallar və seçilmiş nümunələr dilçilik nöqteyi-nəzərdən dəyərləndirilmişdir.

Yuxarıda qeyd edilən bu məsələlər tədqiqatın əsas elmi yeniliyi kimi dəyərləndirilir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Azərbaycan ingilissünaslığında ilk dəfə olaraq müasir Britaniya slenqi geniş və ətraflı şəkildə öyrənilir. Qeyri-rəsmi layın bu növü dilçilikdə ilk dəfə olaraq ayrıca tədqiqat obyektı olur və slenq, onun məna növləri fərqləndirilir, tarixi inkişafı, onların xüsusiyyətləri araşdırılır və tematik təsnifatı verilir. Tədqiqat işi ingilis dillində slenq fenomeninin elmi-nəzəri əsasda işlənməsinə töhfə verə, eləcə də müasir filologiyə təsəvvürləri genişləndirə və zənginləşdirə bilər. İşin nəzəri əhəmiyyəti tədqiqata cəlb edilmiş slenqin universal və spesifik cəhətlərinin ortaya çıxarılması, onların funksionallıq cəhətdən fərqli xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə ölçülür. Əlavə olaraq qeyd edilməlidir ki, tədqiqatın materialları və əldə edilmiş nəticələr ingilis dilinin gələcəkdə linqvistik cəhətdən öyrənilməsində, leksikologiya və tərcümə üzrə kursların tədrisində, dərş vəsaitlərinin hazırlanmasında faydalı ola bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiyanın mövzusu Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi şurasının 27 fevral 2018-ci il tarixli (protokol № 06) qərarı ilə təsdiq olunmuş, elmi rəhbər AMEA-nın müxbir üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Əbülfəz Aman oğlu Quliyev və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mələhət Əkbər qızı Vəliyeva təyin olunmuşdur. Mövzu Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının Dilçilik üzrə Problem Şurasında 16 may 2018-ci il tarixdə (protokol № 05) qeydiyyata alınmışdır. Təhsil müddətində fransız dili və ixtisas fəmindən minimum imtahanları verilmişdir. Tədqiqat işi ilə əlaqədar olaraq 9 elmi əsər nəşr olunmuşdur ki, bunlar biri xaricdə olmaqla 6 məqalə və 3 konfrans materialıdır. Nəşr olunmuş məqalə və konfrans materialları dissertasiyanın fəsil və paraqraflarını tam olaraq əhatə edir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Naxçıvan Dövlət Universitetinin “İngilis dili və tərcümə” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya giriş – 5 səhifə, 9.643 işarə; birinci fəsil – 32 səhifə, 65.119 işarə; ikinci fəsil – 45 səhifə, 80.125 işarə; üçüncü fəsil – 29 səhifə, 57.616 işarə; nəticə – 3 səhifə, 4.648 işarə olmaqla ümumilikdə 127 səhifə, 217.151 işarədən ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **“Giriş”** hissəsində mövzunun aktuallığı, tədqiqatın obyektı və predmeti, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, tədqiqat işinin elmi yeniliyi, istifadə edilmiş metodlar, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiəyə çıxarılan müddəalar, eləcə də dissertasiyanın aprobasiyası haqqında məlumat verilir.

Birinci fəsil **“Britaniya slenqi: təşəkkülü, tədqiq tarixi və müasir problemləri”** adlanır və üç paragrafdan ibarətdir. **“1.1. Slenqlər: mahiyyəti, təşəkkül tarixi və slenqlərə elmi baxış”** paragrafında ingilis dilində slenqlərin yaranması, dilçilikdə slenqlərin tədqiqi tarixi, Britaniya slenqinin ingilis dili leksikonunda yeri müxtəlif ölkələrdən olan dilçi alim və tədqiqatçılara istinad edilərək təhlil olunmuşdur.

Təhlil zamanı xüsusi olaraq vurğulanır ki, slenq termininin mənşəyinə dair müxtəlif versiyalar mövcuddur. Bu versiyalardan ən önə çıxanı slenqin “slanguage” (social language) sözündən yaranma fikridir ki, slenq bu anlamda “sosial dil” mənasını ifadə edir, sosial və regional variantlarla diqqətsiz şəkildə istifadə edilən danışq dilinin ingilis variantı anlamına gəlir¹. Slenqləri tədqiq edərkən qeyri-rəsmi layın növləri olan arqo, jarqon və slenq arasında fərqliliklərin araşdırılması zərurəti yaranır. Arqo, jarqon və slenq yalnız dilçilər tərəfindən deyil, həm də gündəlik həyatda cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri tərəfindən istifadə olunan sözlərdir. Bu sözlərin gündəlik istifadəsi, bəzən onların bir-birinin ardınca istifadə

¹ Bussmann, H. Routledge Dictionary of Language and Linguistics / H. Bussmann. – London: Routledge, –1998. – s. 230.

edilməsinə səbəb olur. Bir qisim dil istifadəçiləri bəzən bu anlayışları qarışıq sala bilirlər. Ancaq bu dil fenomenləri arasında fərqlər vardır. Onları daha yaxşı başa düşmək və daha dəqiq istifadə etmək üçün bu anlayışların hər birinə dəqiq izah vermək zərurəti yaranır.

Arqo (fransız mənşəli olub argot sözündən əmələ gəlmişdir) dar mənada orta əsrlərdə Fransada diləncilər və oğrular tərəfindən istifadə olunan dil fenomeni idi². Daha geniş mənada, müəyyən bir qrup və ya sinif tərəfindən istifadə edilən və ümumi cəmiyyətdə hamının başa düşmədiyi hər hansı bir xüsusi lüğət və ya ifadələr toplusudur.

Jarqon terminologiyada dəqiqliyin və qısaltmaların geniş tətbiqi ilə xarakterizə olunan dil vahididir. Jarqon sözlər arasında alınma sözlərə, birləşmələrə, xüsusi ön şəkilçilər və metaforalara çox rast gəlinir. Jarqon, müəyyən bir peşə sahəsində çalışan insanlar (proqramçı, dilçi və ya müəllimlər) tərəfindən istifadə olunur və insanların həmin sahədə bilikli olduqlarını göstərmək üçün bilərəkdən leksikon formalaşdırılır. Jarqon və slenqin ən əhəmiyyətli fərqi rəsmi sənəd və yazışmalarda işlənmə ilə müəyyənləşə bilər.

Həmçinin, dil istifadəçisi bildirmək istədiklərini ətrafdakı dostlarından başqa digərlərindən gizlətmək üçün slenqdən yararlandığı halda, hər hansı bir şəxs müəyyən bir qrupa aid olduğunu göstərmək üçün jarqondan istifadə edir.

Slenqlərdən istifadənin tarixi orta əsrlərə qədər gedib çıxır. Slenqlərin mənşəyi bir çox hallarda müzakirə mövzusu olmuşdur. Bəzi tədqiqatçılar dilə yeni daxil olan və lüğətdə yer almayan bütün sözləri slenq hesab edirlər. Bir qisim tədqiqatlarda isə slenqin gizli sosial dialektlərdən peşə terminologiyasına qədər müxtəlif dil variasiyalarını əhatə etdiyi göstərilir. Məsələn, “Pocket Oxford” lüğətində slenq standart dil variasiyası olaraq qəbul edilməyən və

² Bussmann, H. Routledge Dictionary of Language and Linguistics / H. Bussmann. – London: Routledge, –1998. – s. 85.

müəyyən bir peşə, sinif tərəfindən işlədilən qeyri-rəsmi sözlər, ifadələr kimi izah olunmuşdur³.

Müxtəlif dilçi alimlərin və leksikoqrafların yanaşmalarından belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, slenqlər lüğət tərkibinə görə ümumxalq dilindən fərqlənir və bu sözlər müəyyən formadan başqa şəkildə salınır. Bu prosesdə adətən onlar tamamilə yeni (daha çox metaforik) mənə kəsb edir, ya da sözlər başqa dillərdən alınır. Belə sözlərin fonetik, morfoloji və sintaktik xüsusiyyətləri ümumxalq dilindəkindən çox da fərqlənmir.

I fəslin “ XX əsrə qədərki dövrdə Britaniya slenqinin tədqiqi məsələləri” adlı II paragrafda slenqlərin öyrənilməsinin tarixindən bəhs olunur. Qeyd edilir ki, Böyük Britaniyada slenqlərin yazılı ədəbiyyatda işlədilmə tarixi XV əsrə aiddir. Yazılı mətnlərdə işlənmə tarixi XV əsrə aid olsa da, slenqlərin tədqiqi məhz daha çox XIX əsrdə başlamış, XX əsrdə genişlənmiş və XXI əsrdə bu proses davam etdirilmişdir.

XVII əsrin sonu XVIII əsrin əvvəllərində dil standartlarına uymayan sözlərin geniş kütlələrə çatdırılması istiqamətində yeni addımlar atılmağa başlanmışdır. Belə ki, 1699-cu ildə B.E.Gent adı ilə tanınan anonim bir leksikoqraf ingilis dilinin “Standartdan kənar” adlı ilk əhatəli lüğətini nəşr etdirdi. Bu lüğət əslən Londonun kübar zümresinin kənar məhəllələrə girmək məcburiyyəti yarandığında orada qarşılaşacaqları cibgirləri anlamaq üçün yazılmışdır. “A New Dictionary of Terms, ancient and modern of the Canhing crew By B.E.Gent” yalnızca slenq ifadələrə və sözlərə həsr olunmuş ilk nəşrdir. Eyni zamanda bu lüğət vulqar sözlərlə slenqlərin arasındakı oxşar cəhətləri və inteqrasiyanı göstərən ilk nəşrdir. B.E.Gent 4000-dən artıq söz və söz birləşməsini sıralamışdır. Bu lüğətdə yer alan əsas ifadələrin bir neçəsi aşağıdakı kimidir: *Addle-plot*-oyunpozan, əsas mənası hər hansı bir işi, fəaliyyəti korlayan deməkdir. *Fiddler's pay*-görülən işin müqabilində pul əvəzinə içkiyə qonaq edilmə, *suill-*

³ Ayto, J. Oxford Dictionary of Modern Slang / J. Ayto, J. Simpson. – Oxfordshire: Oxford University Press, – 2010, – s.160.

*belly-əyyaş*⁴. Bütün bu nümunələr göstərir ki, XVI-XVII əsrlərdə qeyri-rəsmi layın bir növü olan slenq ifadələr daha çox dilənçilər, cibgirlər, cinayətkarlar arasında mövcud olmasına, yaranmasına və istifadə edilməsinə baxmayaraq, cəmiyyətin bir sıra digər sosial qrupları arasında da istifadə edilmişdir.

Fərqli fikir və mülahizələrdən belə nəticəyə gəlmək olur ki, slenqlərdən istifadənin tarixi daha çox XV əsrlə bağlıdır, yaxud slenqlərdən XV əsrdən etibarən istifadə edilməyə başlanmışdır. Qeyd edək ki, sonrakı tarixi dövrlərdə də ingilis dilində və cəmiyyətində slenq leksikasıdan istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda bu gün-XXI əsrdə də slenqlərdən qabarıq şəkildə istifadə olunduğu müşahidə edilməkdədir. XV əsrdə slenq bütün toplum üçün məna kəsb etmirdi. Sadəcə hərbcilər və tacirlər tərəfindən istifadə edilirdi. XVI əsrdə Slenq sadəcə cəmiyyətin müəyyən topluluqları tərəfindən istifadə edilirdi (kriminal aləm, oğrular, dilənçilər və s.) *Patricos* - gəzmək, *Priggers* - oğrular, *doxies* - fahişə kimi slenq ifadələri bu dövrdə yaranmış slenqlərə nümunə olaraq göstərə bilərik. XVII əsrdə slenq məcazi mənalar daşıyırdı, əxlaqsız və pis hərəkətlərin izah və ifadə edilməsində daha çox istifadə edilirdi. *Clap* - cingildəmək, *crimp* - kart oyunu, *buzzard* - avam, *antiquated rogue* - köhnə oğru kimi slenq ifadələr bu dövrdə leksikona daxil olmuşdur. XVIII əsrdə slenq artıq komediyada istifadə edilməyə başlandı. Və beləliklə də, yazılı ədəbiyyat və incəsənət leksikonuna daxil oldu. *Melt* - xərcləmək, *tip* - borc vermək, *Whiter-Go-Ye* - həyat yoldaşı (xanım) kimi leksikonda yer almış slenqlərin yaranma tarixi sözügedən dövrə təsadüf edir. XIX əsrdə slenq sürətlə əhatə dairəsini böyüdürdü və cəmiyyətin bir çox sinfində gündəlik söhbətlərdə istifadəsi genişləndirdi. Bu dövr üçün xarakterik slenqlərə *bus* - ictimai nəqliyyat, *burra* - yaxşı bir insan, *black-box* - hüquqşünas, *doxie* - qız və başqa ifadələri aid etmək olar.

Fəslin **“1.3. XX-XXI əsrdə müasir Britaniya slenqi, tədqiqi və müasir elmi təfəkkürdə yeri”** paragrafında müasir dövrdə ingilis

⁴ Gent, B.E. The First English Dictionary of Slang, 1699 / B.E. Gent. – Oxford: Bodleian Library, – 2015. – s.11; s. 134.

dilində slenqlərin yeri, işlənmə məqamları, tədqiq coğrafiyası təhlilə cəlb olunmuşdur.

Əvvəlki əsrlərdə kütlələrə xitab etmənin əsas yolu yazılı nəşrlər idisə, artıq XX əsrdə telefon və televiziya kimi geniş kütlələrin diqqətini çəkən və onları əhatə edən texnoloji vasitələr insanların həyatına daxil oldu. Bununla da, danışiq dili, şifahi nitq yazılı dil qədər əhəmiyyət kəsb etməyə başladı. Bu əsrdə yazıçılar öz əsərlərində şifahi nitqin imkanlarından yararlanmağa başlamışdılar. XX əsrdə yazılı ədəbiyyatda qeyri-standart ingilis dilindən istifadəyə qarşı formalaşmış mənfi rəy aradan qalxmışdı. Buna səbəb isə, cəmiyyətin daha da demokratikləşməsi və insanların müəyyən bir sinfə mənsubluğu fikrinin təfəkkürlərdən çıxması və bununla da, hər kəsə bərabər münasibətin sərgilənməsi olmuşdur. XX əsr dünya müharibələri, texnoloji transformasiya və qloballaşmanın qabarıq şəkildə özünü büruzə verdiyi bir əsr idi və bu anlayışların hər biri ingilis dilinin leksikonuna yeni sözlərin daxil olmasına səbəb olmuşdur.

Əsas funksiyası cəmiyyətin fərqli təbəqələrinin öz aralarında gizli əlaqə yaratmaq və onların danışiqqlarının məxfiliyini təmin etmək olan slenqlər dilin əhəmiyyətli çeşidliliklərindən biridir. Bəzən cəmiyyətin müəyyən bir topluluğu tərəfindən istifadə edilən slenqlər zamanla öz məxfiliyini itirir və bütün cəmiyyət tərəfindən anlaşılan, ümumişlək sözlərə çevrilir. Slenqlər cəmiyyətin və dilin zənginliyini göstərən maraqlı və əhəmiyyətli leksil vahidlərdir. Slenqlərə nəzər yetirməklə bir xalqın yaşam tərzinə, rifah halına və mədəniyyətinə dair bir çox məlumat əldə etmək mümkündür. Slenqlər həmçinin dilin funksionallığına təsir edir, onun sərhədlərini, elastikliyi və məruz qaldığı dəyişiklikləri göz önünə gətirir. Dilin bu layı insanları çaşdırır, güldürə və bəzən də məsxərəyə qoya bilər. O, gündəlik həyatın bir parçasıdır və dilin ayrılmaz ünsürüdür. Bununla belə, tədqiqatlar deməyə əsas verir ki, slenqlərdən daha çox yeniyetmələr istifadə edirlər.

XIX-XX əsrlər və XXI əsrin əvvəlində slenq barəsində geniş tədqiqatlar aparılmışdır. Bu tədqiqatların məstəbına sadəcə Britaniya deyil, eləcə də ingilisdilli ölkələrlə yanaşı, dünyanın fərqli

coğrafiyalarında yer alan ölkələr də daxil olmuşdur. XX əsrdə slenqdən sadəcə oğru və qumarbazlar deyil, cəmiyyətin bütün zümərələri faydalanmışlar və şifahi dilin ayrılmaz bir tərkib hissəsi olmuşdur. *Tanked* - içki, *cheero* - zərif, *birdcage* - şəxs, *knackered* - yorğun, *gormless*- axmaq və s. kimi ifadələr bu dövrdə Britaniya slenq leksikonunda öz yerini almışdır. XXI əsrdə slenq internet, sosial media və texnologiyadakı yeniliklərə uyğunlaşmaqla əhatə dairəsini daha da genişləndirmişdir. *Cap*-yalan, *Retweet*-razılıq bildirmək, *Fr*-həqiqət kimi ifadələr bu dövrə xas slenqlər kimi şifahi nitqdə öz yerini almışdır.

XX-XXI əsrlərdə qeyri-rəsmi layın bu növünün geniş istifadə olunması ilə yanaşı, bu layın öyrənilməsi, tədqiqi istiqamətində də araşdırmalar davam etmişdir. Tədqiqatlara nəzər saldıqda aydın olur ki, XX əsrin sonu və XXI əsrin əvvəllərində Britaniya slenqi sadəcə Birləşmiş Krallıqdan olan tədqiqatçıların deyil, Asiyadan Avropaya, Amerikadan Avstraliyaya qədər geniş bir coğrafiyada ayrı-ayrı ölkələrdən olan dilşünasların diqqətini cəlb etmiş və bu mövzu müxtəlif dillərdə öyrənilmişdir. Nəticə olaraq slenqlər birbaşa dilin inkişaf dinamikasına uyğun əlaqəli şəkildə və cəmiyyətdə sosial-ictimai münasibətlərin təsiri ilə həm işlənmə xüsusiyyətlərini, həm də işlənmə dairəsini dəyişmiş, təkmilləşdirmişdir.

Dissertasiyanın II fəslə "İngilis dilinin lüğət tərkibinin üslubi fərqləndirilməsində qeyri-rəsmi layın rolu" adlanır. Bu fəsil iki paragrafdan ibarətdir. **"2.1. İngilis dili leksikasının üslubi diferensiasiyasında rəsmi və qeyri-rəsmi lay anlayışı"** paragrafında rəsmi və qeyri-rəsmi lay kontekstində leksikonun diferensiasiyası aparılmışdır. Ədəbi laya daxil olan anlayışların ortaq xüsusiyyəti yazılı dilə meyilli və rəsmi üsluba xas xüsusiyyətlərə malik olmalarıdır. Ədəbi sözlər əsasən yazı və cilalanmış nitqlərdə istifadə olunur. Həm ədəbi, həm də danışq sözlərinin yuxarı və aşağı aralıqları var. Ədəbi sözlərin aşağı diapazonu neytral təbəqəyə yaxınlaşır və eyni fikri danışq təbəqəsinin yuxarı diapazonu haqqında da demək olar. Beləliklə, bu lay neytral təbəqəyə çox asanlıqla keçə bilir. Buna görə də bu terminlərin tətbiqi bir növ ehtiyacın cavabı kimi qəbul edilə bilər. Köhnə sözlər həddindən artıq

istifadə olunduqda və təsirini itirəndə yerini yeni, canlı sözlərə verir. Bütün bunlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, dilin lüğət tərkibinə yeni söz və ifadələrin daxil olması, sözlərin yeni mənə kəsb etməsi və s. kimi faktorlar ingilis xalqının tarixi izlərini lüğət tərkibinə həkk etmiş və möhkəmləndirmişdir. Rəsmi laya daxil olan anlayışlar və sözlər dilin orijinallığına, müstəqilliyinə əngəl törətməmiş, əksinə onun inkişafına və zənginləşməsinə səbəb olmuşdur.

Poetizmlər: Poetik sözlər və ya poetizmlər bədii əsərlərin dilində işlənən leksik vahidlərdir və bu sözlər daha təmtəraqlı üslubi çalara malik olurlar. Poetizmlər üslubi leksik çalara görə daha lirik xüsusiyyətlərə malikdirlər.

Arxaizmlər: Köhnəlmiş və ya uyğun sinonimlərə malik olduqları üçün müasir nitqdə istifadə olunmayan sözlərdir. Eləcə də, arxaizmlər bir çox halda sinonimi olmayan sözlər də ola bilər. Çünki bu sözlərin ifadə etdiyi anlayışlar müasir həyatda hər hansı bir mənə kəsb etmir və beləliklə də arxaikləşərək tədavüldən qalxır.

Terminlər: Bu laya aid olan sözlər yalnız elmi terminlərdən ibarət deyil, həm də hər hansı bir texnika və ya sənətin müxtəlif sahələrində yaranmış terminləri əhatə edir. Terminlər digər laylarla müqayisədə daha çox elmi konsepsiyanı ifadə edən söz və söz birləşmələridir.

Barbarizm və əcnəbi sözlər: Bu leksik vahidlər ingilis dilinə tamamilə assimilyasiya olunmamış əcnəbi mənşəli sözlərdir. Alınma sözlər qrupunda öyrənilən barbarizmlər ədəbi dilə aid edilir. Barbarizmlər və əcnəbi sözləri ayırmaq üslub baxımından çox vacibdir.

Neologizmlər: Dilin söz ehtiyatı davamlı dəyişir və bu xüsusiyyət hər bir dilin özünəməxsusluğunun göstəricilərindən biridir. Bu dəyişikliklərin əhəmiyyətli səbəblərindən biri də elm və texnologiyada yeni anlayışların ortaya çıxması, ictimai və mədəni həyatda dəyişikliklərin baş verməsidir.

Tədqiqat işində qeyri-rəsmi layın önəmli tərkib hissəsi olan slenqlər geniş şəkildə tədqiq edilir. Qeyri-rəsmi layın digər tərkib hissələri isə aşağıdakı kimi müəyyənləşir:

Jarqon: Ünsiyyəti asanlaşdırmaq üçün xüsusi qruplar tərəfindən istifadə edilən qeyri-rəsmi layın bir növü jargondur. Kana jarqonun xüsusi növü və ya texniki sözlər kimi qiymətləndirir, standart dil ilə əlaqəsi olduğunu qeyd edir. Məsələn, *prep* - hazırlıq sözü "preparation" sözünün qısaltmasıdır və jarqon leksikonunda öz yerini almışdır. Brown və Attardo jarqonu peşə növlərinin fəaliyyətinə işarə edən bəzi xüsusi terminlər kimi qiymətləndirir. "*Mənanın başa düşülməməsi, qrupun özünəməxsus xüsusiyyətlərinə çevrilən, qrupun kimliyini göstərmək və qrupdaxili üzlər arasında əlaqəni qurmaq məqsədi ilə istifadə olunur*"⁵. Nəticədə, jarqon bir qrupun hissini ifadə etmək üçün yaradılmış özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik bir dil ünsürüdür.

Vulqar sözlər: Vulqar sözünün kökü latın dilində "vulgus" (adi insan) sözündən alınmışdır və təhqiredici söz olmuşdur. Vulqar sözlər və vulqarizmlərin leksik mənası lənət və ya ədəbsizliklə sinonim olaraq göstərildiyi halda, tədqiqatçılar linqvistik cəhətdən bu sözlərin qeyri standart dil kimi sadəcə təhqirlərdən ibarət olmadığını da müəyyən etmişdir. Bu səbəbdən də tədqiqatçı linqvistlər *taboo words*-tabu sözlər terminini vulqar sözlər üçün istifadə edirlər.

"2.2. İngilis dilinin lüğət tərkibində slenq leksikası və Azərbaycan dilində ifadə formaları" paragrafında ingilis dilində slenq leksikası diqqət mərkəzinə çəkilmiş və müasir Britaniya slenqlərinin növ kateqoriyasına aydınlıq gətirilmişdir. Əlbəttə ki, təsirlər əsasında dilə yeni anlayışların daxil olması zərurətə çevrilir. Bu anlayışlardan biri də məhz slenqlərdir. Bu gün minlərlə insan gündəlik kommunikasiyada slenqlərə tez-tez müraciət edir. Əvvəllər insanlar dilin bu qeyri-rəsmi layına alçaldıcı, təhqiredici dil variasiyası kimi yanaşsa da, bu gün artıq insanlar özlərini fərqləndirmək, hər hansı bir zümrənin, peşə sahəsinin bir parçası olduqlarını təsdiqləmək üçün slenqlərdən istifadə edir. Slenqlə dilin bu münasibətləri onu deməyə əsas verir ki, dil mövcud olduğu

⁵ Kana, A. Word formation processes of the jargon used by barista in coffee corner malang. – Malang: Journal Ilmiah Mahasiswa FIB, – 2013. № 01(10). – s. 80.

müddətcə slenq də öz varlığını qoruyacaqdır. Dil inkişaf etdikcə onun slenq leksikonu da inkişaf edəcəkdir və əksinə, əgər dil tənəzzülə məruz qalarsa, o zaman slenqlər də məhz tənəzzül edəcəkdir. Tədqiqatçı alim Holmes bildirir ki, insanlar düşükləri sosial situasiyadan asılı olaraq dil variasiyalarından istifadə edə bilirlər. Slenqlərdən istifadəyə yaş, cins, sosial status kimi sosial faktorların təsiri danılmazdır.

Altı əsrlik bir tarixi əhatə edən slenqlər əhatə dairəsinin genişliyinə görə də dilin qeyri-rəsmi layının növləri arasında xüsusi yer tutur. Slenqlər cəmiyyətin bir çox zümrələri tərəfindən istifadə olunur və bu da növ kateqoriyasının zənginliyinə gətirib çıxarır. Bu kontekstdən yanaşaraq dil tədqiqatlarında slenqləri müxtəlif sayda kateqoriyalara bölürlər. Belə ki, tədqiqatçı alim Partridge slenqləri on bir əsas kateqoriyaya ayırır⁶. Ancaq Partridgenin bölgüsünə nəzər yetirdikdə bəzi növlərin bu bölgüdə əksini tapmadığını da müşahidə edirik. XXI əsrdə elm və texnikada, eləcə də mədəniyyət, sosial həyatda baş verən yenilik, dəyişiklikləri nəzərə alaraq slenqləri aşağıdakı şəkildə növ kateqoriyasına bölmək olar:

Cockney slenqləri. Cədvəldə ilk sırada yer alan cockney slenqi İngiltərənin cənubunda yerləşən ərazidə yaşayan insanlar tərəfindən yaradılmışdır. İlk zamanlarda slenqin bu növü yalnız İngiltərənin işçi sinfi tərəfindən istifadə edilmişdir. Zamanla bu slenqlər film, musiqi və ədəbiyyat sayəsində populyarlıq qazanmış və istifadə dairəsini genişləndirmişdir. Slenqin bu növünə aid bir çox ifadələr ümumi danışiq dilində istifadə edilməkdədir. *Adam and Eve* - inanmaq, *baked bean*- kraliça, *dog and bone*-telefon, *jam-jar*-avtomobil kimi slenqləri nümunə göstərə bilərik.

Pub slenqləri. Sıralamada ikinci yerdə təqdim etdiyimiz pub slenqləri dil ilə sosial həyatın integrasiyasının, qarşılıqlı əlaqə və inkişafının göstəricisidir. Hər hansı bir pubda oturduğunuz zaman orada danışqlar zamanı sizə yad bir çox ifadə eşitmək olur. Slenqlər

⁶ Partridge, E. *Slang today and yesterday* / E. Partridge. – London: Routledge; Subsequent edition, – 2017. – s. 8.

Birləşmiş Krallıqda geniş istifadə edildiyindən onun təsiri pub mədəniyyətinə də sirayət etmişdir. *Rounds*-ard-arda içki sifariş vermək, *bender*-ağır spirtli içki, *publician*-bar sahibi kimi slenqləri bu növə nümunə gətirə bilərik.

Usta, peşə slenqləri ictimai slenqlərlə oxşarlıq və hətta eynilik təşkil edir. Slenqin bu növünün əsas xarakteristik xüsusiyyəti əşyaların və anlayışların real adlarını deyil, öz aralarında istifadə edilən sözlərdən təkrar istifadə edilməsi ilə yeni mənaların yüklənməsidir. J.Partridgenin “A Dictionary of Slang and Unconventional English” lüğətində işçi slenqlərinə dair nümunə göstərilmiş və bir sıra ifadələr yer almışdır. *Jumping Jinny* slenqi ilk dəfə təqribən 1920-ci illərdə istifadə edilmişdir. Bu slenq hətta “The London Evening News” qəzetində də istifadə edilmişdir və “mexaniki damğa” mənasını ifadə edir⁷.

İncəsənət slenqləri. Əsasən incəsənət xadimləri arasında danışıklarının gizliliyini təmin etmək üçün istifadə edilsə də, incəsənət bütün cəmiyyətə sirayət etdiyindən ona xas terminlər və ya slenq kimi gizliliyin təmin edilməsi üçün istifadə edilən ifadələr zamanla ictimailəşir və cəmiyyətin demək olar ki, bütün zümrələri tərəfindən işlədilir. Belə ki, incəsənət slenqi kimi leksikona daxil olan ifadələr insanlar tərəfindən asanlıqla qəbul olunurlar. *Spot jocking*- diqqət çəkmək üçün məşhur bir rəssamın əsərlərinin yanında əsərləri nümayiş etdirmək, *childstyle*-aşağı keyfiyyətli əsər, grafiti kimi işlərə verilən ad və başqa slenqlər bu növə aid edilir.

Reklam slenqləri. Reklam insanları bir şey haqqında müəyyən bir düşüncəyə yönəltmək, diqqətlərini bir məhsula, xidmətə, fikir və qurumun fəaliyyətinə yönəltməyə çalışmaq, onun barəsində məlumat vermək və bu kontekstdə müəyyən bir görüşün mənimsənilməsi məqsədini daşdığı üçün bu sahənin terminalogiyası və leksikonu dövrün tələblərinə uyğun olaraq dəyişir. *Ankeny*-kainatın ticarət və mədəniyyət mərkəzi, *silver pheasant*-cəmiyyətdə tanınan gözəl bir

⁷ Partridge, E. A Dictionary of Slang and Unconventional English 8th edition / E. Partridge. – London: Routledge. – 2002. – s. 129.

qadın, *mercantile*-ticarəti təyin edən sifət kimi slenqləri nümunə göstərə bilərik.

Teatr slenqləri. Teatr bir səhnə sənətidir. Teatr əsərləri hadisələrin canlandırılaraq tamaşaçıya çatdırılmasıdır. Şekspirin ifadə etdiyi kimi, teatr insanı insana insanla və insanca anlatma sənətidir. Teatr incəsənətin ayrılmaz bir parçasıdır və dolayısı ilə də, teatr sahəsində yaranmış slenqlər həm də incəsənət slenqləri içərisində özünə yer tutmuşdur. *Agony piler*- sensasiyalı rolları ifa edən aktyor, *back-row hopper*- aktyorlarla barlara gedən və onlara içki alan izləyici, *blue fire*- tamaşaçını heyrləndirmək və başqa slenqlər bu növə aid edilir.

Məktəb və məktəbli slenqləri. Oksford lüğəti Britaniya orta məktəblərini öncəki qrammatika məktəblərinin inkişaf etmiş forması və ya bənzər prinsiplər üzərində qurulmuş, amma daha müasir forması kimi tərif edir. Balaca məktəblərdə slenq ifadələrin sayı azdır, orta ölçülü məktəblərdə daha çox uydurma slenqlər üstünlük təşkil edir. Böyük məktəblərdə isə daha qədim slenq sözlərdən istifadə edilir və leksikon genişdir. *Banco*- ev tapşırığı, *callover*-davamiyyət, *chambers*- tənəffüs, *div*- dərslər, *quarter*- rüb kimi slenqləri nümunə göstərə bilərik.

Universitet slenqləri. Məlum olduğu kimi, tələbələr yaradıcı, ağıllı, yenilikçi fikirlərlə dolu insanlardır. Bu da slenqin bu növünün əhatə dairəsinin genişliyi və məzmunun zənginliyinə gətirib çıxarır. Müasir dövrün tələbələrinin leksikonuna nəzər saldıqda universitet, kampus həyatı, dövrün texnoloji yenilikləri kimi amillərin əhəmiyyət daşıdığına şahidi oluruq. *Shell*-yeni gələn, *the pink roll*-tələbə və müəllim heyyyətinin siyahısı, *south park*-xeyir və şər və başqa slenqlər bu növə aid və geniş istifadə edilən ifadələrdir.

Tibb slenqləri. Cəmiyyətin bütün sahələrinə sirayət etdiyi kimi, slenqlərin varlığı tibb sahəsində də özünü göstərməkdədir. Həkim və ya tibb bacıları, eləcə də xəstəxana çalışanları ziyarətçi, xəstələr və xəstə yaxınlarından danışmalarının məxfiliyini qorumaq üçün slenq leksikonu formalaşdırmışlar. Əsas məqsəd həm də xəstələrə diaqnoz qoymaq və çətin vəziyyətləri təyin etmək olduğundan, müəyyən qədər ironik ifadələr seçilir, təsirli

qısaltmaları, eləcə də mövcud olan terminologiyaya yeni mənalara yükləməklə tibbi slenq leksikonu formalaşdırılmışdır. *Frequent flyer*- səbəbli-səbəbsiz xəstəxanaya tez-tez gələn insan, *yellow submarine*- obez xəstə, *NPS*-təlaşlı valideyin, *noctur*-özünü həkim kimi aparan tibb bacısı kimi slenqləri bu növə misal göstərə bilərik.

Əsgər və ya hərbi slenqlər hərbi personala xas olan hərbi mənşəli şifahi nitq ifadələridir. Bu slenqlər hərbi konsepsiya və terminləri özündə birləşdirir. İngilis ordusu da, dünyanın əksər dövlətlərinin ordusu kimi mülki şəxslər üçün çox vaxt anlaşılmaz olan leksikona sahib olmuşdur. *Anymouse*- kilid qutusu, *band aid*- vietnam müharibəsi dönəmi, *big voice*- uca səslə xəbər verən şəxs, *chest candy*- formada taxılan lentlər və medallar və s. ifadələri göstərə bilərik. Hərbi slenq leksikonunda abrevasiyalar daha çox yer tutur.

Yeniyetmə slenqləri. Kompleks qısaltmalar və kod sözlər qrupu olan "yeniyetmə slenqi" yeniyetmələr və yaşıdları arasında sərbəst istifadə olunur, valideynlər tərəfindən anlaşılmazlığı və məxfiliyi təmin edir. Gənclər slenqin bu növünü yaratmaqla öz aralarında daha güclü bir əlaqə qurmaq və hər hansı bir təhlükə ilə üzləşdiklərini bilmək, bildirmək imkanını təmin etmişlər. *Extra*-gərəksiz dramatik və şit olmaq, *snatched*-dəbdə olan zahiri görüntüyə sahib olmaq, *wig*-heyrtlənmək. Bu slenqlər yeniyetmələrin öz aralarında əyləncəli və maraqlı bir şəkildə ünsiyyət qurmasına imkan yaradır. Onlara müstəqillik və fərdlik hissi aşılayır.

İnternet slenqləri. Bu günkü dünyamızda həyatın təməl ehtiyaclarından birinə çevrilən və lazımlı olan internet həyatımızı elektrik enerjisi, mətbəə, telefon qədər dəyişdirdi. Texnologiya biz istəsək də, istəməsək də inkişaf edir. Əlbəttə ki, bu inkişaf internet üçün də keçərlidir. Buna görə də internet təkcə bir ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də insanların həyatının bir parçasına çevrilmişdir. *Yanny-zəif* internet, *windoze*-microsoft, *internet* savv-interneti məqsədəuyğun istifadə etməyi bacaran şəxs və s. ifadələri nümunə gətirə bilərik.

Sosial media slenqləri. Əsasən sosial mediada işlənən slenqlərin işlənmə dairəsinə nəzər saldıqda bir məqam da xüsusilə

diqqəti cəlb edir ki, məsələn, peşə slenqlərindən fərqli olaraq internet, sosial şəbəkə slenqləri bir növü sırf bu günün mənzərəsindən asılıdır. Belə ki, hansısa sosial şəbəkənin sturkturunda olan, spesifik cəhəti ifadə edən, zamanla slenqləşən ifadə ani məqamda həmin sosial şəbəkənin qapanması, yaxud həmin sosial şəbəkənin istifadədən düşməsi ilə qısa zamanda dildən çıxır, slenq kimi də istifadədən düşür. *AMA*-məndən bir şey soruş, *troll*-fikir ayrılıqlarına başlamaqdan və insanları qəzəbləndirməkdən zövq alan insanlar, *TBT*-keçmişə aid bir şəkli təkrar paylaşmaq və başqa slenqlər bu növün leksikonuna daxildir. Bu mənada deyə bilərik ki, internet və sosial şəbəkə slenqləri virtual həyatdan daha çox asılıdır.

Narkoman və narkotik maddələrə aid slenqlər. Bu başlıq ilə təqdim etdiyimiz ifadələr slenq leksikonunda ən çox söz ehtiyatına malik slenqlərdən biridir. Bunun da əsas səbəbi narkotik maddə aludəçilərinin məxfi ifadələrə daha çox ehtiyac duymalarıdır. Onlar həm valideynlərindən, həm polis işçilərindən, həm də cəmiyyətin digər zümrələrinə aid insanlardan qorunmaq və gizliliklərini təmin etmək ehtiyacını daha çox duyurlar. Bu səbəbdən də bu slenqlər mütəmadi olaraq dəyişir və yenilənir. *Black mollies*- amfetamin, *candy*- kokain, *red devils*- heroin kimi slenqləri nümunə göstərə bilərik.

Məhbus və həbsxana slenqləri. Bu sosial qrupa daxil olan insanlar cəmiyyətin digər qrupları kimi və hətta onların bir çoxundan daha artıq məxfiliyə ehtiyac duyduqlarından slenq ifadələrdən istifadə onlar üçün daha da əlverişlidir. Bəzən də məhbusların həbsxana işçiləri tərəfindən anlaşılmamasının qarşısını almaq üçün yaratdıqları bu məxfi dilə aid ən çox işlənən nümunələrdən aşağıdakı sözləri göstərə bilərik: *Books*-pul, *drama*-döyüş və ya hücum, *education*-məhbusların dərslərə qatıla biləcəkləri yer.

Qumarxana və ya kazino slenqləri müasir Britaniya slenqləri arasında geniş yer tutmaqdadır. Avropada, eləcə də Birləşmiş Krallıq ölkələrində qumar oyunlarına marağın olması əsrlər boyunca qumarxana və kazino mədəniyyətinin formalaşması ilə nəticələnmişdir. Eləcə də, zamanla bu dildə kazino slenqlərinin yaranması və genişlənməsi prosesi davam etmişdir. *Carpet Joints*-5

ulduzlu lüks kazinolara aid kazino standartları, *dirty money*-satıcı tərəfindən toplanan və itirilən bəhslər, *drop*-oyunçular və ya kazinolar tərəfindən itirilən pul miqdarı kimi slenqlər bu növə aid ifadələrdir.

Dissertasiyanın III fəslı “Britaniya slenqi: semantikasi, tematik təsnifatı və dilimizdə qarşılığı” adlanır və iki paraqrafdan ibarətdir.

“3.1. Müasir ingilis dilində slenqlərin semantik xüsusiyyətləri” paraqrafında vurğulanır ki, slenqlərin mahiyyətini müəyyənləşdirmək üçün aparılan çoxsaylı tədqiqatlar və onun sərhədlərinin müəyyən edilməsi üçün edilən cəhdlər pragmatika üzərində dayanılmasına səbəb olur, yəni slenq ifadələrlə zəngin bir nitqin kontekstlə əlaqəsi, danışanın kimliyi haqqında məlumat toplama mənbəyi, qrupiçi həmrəyliyi təşviq vasitəsi, nitqin qeyri-rəsmiliyinin bir işarəsidir. Buna görə də Eble slenqi *“danışanların bir qrup içərisində və ya ümumiyyətlə cəmiyyətdə bir axın və dəblə sosial kimlik yaratmaq, eləcə də bağları gücləndirmək üçün istifadə etdikləri danışq sözləri və ifadələri”*⁸ kimi xarakterizə edir. Spearsın slenqin 10 xarakterik xüsusiyyətini sadaladığı siyahıda yuxarıda sadaladığımız bir çox xüsusiyyətlər öz əksini tapmışdır. Mısal üçün, *“slenq rəsmi və ciddi mövzular üçün uyğun deyil, slenq ifadələr sosial ənanələrə bağlılığın əksikliyinə simvoludur”*⁹.

Slenqin müxtəlif pragmatik xüsusiyyətlərinə aid edilən fərqləndirici və diaqnostik rolunun əksinə slenq söz və ifadələr çox vaxt sadəcə istehza, maraq, məlumat vermə kimi xüsusiyyətlərə də malik olur. Coleman qeyd edir ki, *“slenq sözlərin bir çoxu standart ingilis dilində istifadə edilən sözlərin sinonimi olaraq slenq leksikonunda yer alır.”* Eble isə *“slenqlərin ümumilikdə dildə mövcud olan referentlər üçün alternativ bir söz ehtiyatı təmin*

⁸ Eble, C. Slang and sociability: In-group language among college students / C. Eble. – Chapel Hill/London: University of North Carolina Press, – 2012. – s. 11.

⁹ Spears, R.A. Slang and Euphemism / R.A Spears. – Middle Village, NY: Jonathan David Publishers, –1981. – s.viii.

edir”¹⁰ fikrini təsbit etmişdir. Slenq terminlərin və standard dil alternativlərinin semantik ekvivalentliyi slenq terminlərin praqmatik funksiyalarının diqqət mərkəzində olmasına xidmət edir. Colemana görə, “*slenqdən istifadə etməklə eyni fikri müxtəlif yollarla söyləmək mümkün olur və standart ingilis dilində yer alan sinonimliyin əvəzinə slenqdən istifadə edərək özümüz, əlaqələrimiz və maraqlarımız haqqında məlumat veririk*”¹¹. Bu perspektivdən, semantik anlamdan ayrılmış sosial anlam slenqin əsasını təşkil edir. Ancaq bu yanaşma semantik baxımdan standart dil alternativlərində ekvivalenti olmayan bir çox slenq ifadələrin izah edilməsini çətinləşdirir. Slenq terminlərin semantik fərqliliyi onların praqmatik fəaliyyətinin vacib bir hissəsidir. Bu baxımdan semantikaya daha çox diqqət yetirməklə slenqlərin, eləcə də, sosiolinqvistik variasiaların semantik xüsusiyyətlərini praqmatik xüsusiyyətlərindən ayırmış olarıq. Buna görə də, dil variasiyalarında semantik və praqmatik xüsusiyyətlərin fərdi izahına ehtiyac yaranır. Semantikanın slenq leksikonunun zənginləşməsinə təsiri nəzərəcarpacaq dərəcədə böyükdür. Çünki bu sahə sözlərin yeni mənasının formalaşdırılmasında müəyyən bir çərçivə yaradılmasına səbəb olur. *Destruction* sözü sərxoş olmaq və narkotikin təsirində olmaq kimi bir vəziyyəti göstərmək üçün istifadə edilir. *Battered*-döyülmüş, *blitzed*-qırılmış, *bombed out*-bombalanmış, *hammered*-döyülmüş, *mashed*-əzilmiş, *slaughtered*-kəsilmiş, *smashed*-darmadağın edilmiş, *stoned*-daşqalaq edilmiş, *trashed*-zibilə atılmış, *wasted*-israf kimi sözlərin əksəriyyəti yüksək dərəcədə alkoqolizm və ya sərxoşluqdan bəhs etmək üçün istifadə olunur və çox vaxt alkoqol və ya narkotik maddələrdən həddindən artıq istifadənin fiziki və zehni təsirlərini göstərir.

“3.2. Britaniya slenqinin tematik bölgüsü və Azərbaycan dilində qarşılığı” adlanan paraqrafda slenqlərin ana dilimizdə ifadə formaları müxtəlif lüğət, dövri ədəbiyyat, mətbuat və internet

¹⁰ Eble, C. Slang and sociability: In-group language among college students / C. Eble. – Chapel Hill/London: University of North Carolina Press, – 2012. – s.109.

¹¹ Coleman, J. The life of slang / J.Coleman.– Oxford: Oxford University Press, – 2012. – s. 180.

materiallarında istifadə edilmiş slenqlər yer almışdır. Hər bir dilin lüğət tərkibi o qədər böyük, o qədər rəngarəngdir ki, heç bir tərcüməçi, heç bir dil daşıyıcısı bu sözləri və onların məna yükünü tamamilə bilə bilməz. Çox vaxt mətn və sözün kontekstual mənası tərcüməçini lüğətə müraciət etməyə sövq edir. Lüğətlər tərcüməçiyə mətni başa düşməkdə çox böyük kömək olur. Ona görə də leksikoqrafiya tərcümə ilə sıx bağlıdır.

Tədqiqat işinin bu paraqrafında slenqlər müxtəlif lüğət, dövrü mətbuat, bədii əsərlər və digər oxşar mənbələrdən seçilərək onlar tematik olaraq qruplaşdırılmış və Azərbaycan dilində qarşılıqları, ifadə yolları müəyyənləşdirilmişdir. Aparılan təhlillər, araşdırmalar, ayrı-ayrı sahələri əhatə edən, müxtəlif sosial qrupların leksikonuna aid olan slenqlərin leksik-semantik xüsusiyyətlərinin araşdırılması deməyə əsas verir ki, cəmiyyətin inkişaf dinamikası, sivilizasiyanın inkişafı, yeni texnologiyaların həyatımıza sürətlə daxil olması ingilis dilinin slenq leksikonuna da birbaşa, yaxud dolayısı ilə təsir edir. Bu və digər faktorların təsiri ilə slenqləri aşağıdakı kimi tematik qruplara bölmək olar:

1. İnsan bədən üzvləri ilə əlaqədar istifadə edilən slenq ifadələr. Burada baş, sifət, diş, ağız, qulaq, burun, barmaq, əl, qol, sinə, qarın və başqa bədən üzvlərinə aid slenq ifadələrin Azərbaycan dilində izahları təqdim edilmişdir. *Victualling office* boks terminalogiyasından götürülmüşdür və qarın sözünün slenq variantı kimi istifadə edilir. *Spring put in a heavy claim on his opponent's victualling office* - Spring rəqibinin qarına ağır bir zərbə endirdi cümləsində bu ifadəyə rast gəlirik.

2. Fiziki görünüş ilə əlaqəli slenqlər. Bu qrupa insanların fiziki görünüşlərindəki qüsurları və ya diqqət çəkən ünsürləri ifadə etmək üçün standart dildə yer alan sözlərə fərqli, fiqurativ dilin tərkib hissələri olan metafora, ironiya, mübaligə, bənzətmə ilə yanaşaraq yeni mənalara ifadə edən sözləri aid etmək olar. *Roly-poly*- 1820-ci illərdə istifadə edilməyə başlanan bu slenq *roll* sözündən götürülmüşdür və kök mənasını ifadə edir. *She is a little roly-poly woman, with a meek, round, fair-complexioned face* - O, açıq rəngdə dərisi olan, yumrusifət, hərəkətlə yola gedən, kök bir balaca qadındır.

3. Etnik qruplara və milli mənsubiyyətə aid slenqlər. Bu slenqlər müxtəlif ingilisdilli ölkələrdə müxtəlif dövrlərdə yaranmış və zamanla Britaniya slenq leksikonuna daxil olmuş ifadələri əhatə edir. Britaniya slenq leksikonuna daxil olan *yankee, yankey, yank, sammy, prune picker, snow-bird* kimi ifadələrin amerikalılar üçün, *Pommie, pommie, pom* üç variantda istifadə edilən bu slenq 1912-ci ildə əsasən Avstraliya və Yeni Zelandiyalılar tərəfindən ingilis miqrantlar üçün istifadə edilən ifadələr kimi nümunə göstərə bilərik.

4. Heyvan adları ilə bağlı olan, heyvan mənşəli qida, yaxud heyvan mənşəli gündəlikdə istifadə olunan zəruri ehtiyac məhsullarının adını ifadə edən slenqlər. *Oont, unt* slenqi dəvə sözünü ifadə etmək üçün istifadə edilən slenqdır, 1860-cı illərdə leksikona daxil olan bu slenq Avstraliya mənşəli ifadədir. *Hell! what a lot of calculation had to go into piloting a couple of smelly oonts!* - Zibil! Bir cüt iylənmiş dəvəyə bələdçilik etmək üçün nə qədər hesablama aparmaq olar!

5. Ərzaq məhsulları və içkilər üçün istifadə edilən slenqlər. Bunlar müxtəlif sosial qruplar tərəfindən, müxtəlif dövrlərdə qida məhsulları və içki adları ilə bağlı qeyri-rəsmi layın bir növü olan slenq leksikonuna daxil olmuş ifadələrdir. *Toke, needle and thread, door-step, slinger, punk, dodger* kimi standart dildə fərqli leksik mənə daşıyan sözlər slenq leksikonunda çörək ilə bağlı ifadə olunan slenqlər kimi yer almışdır.

6. Geyim və aksesuar adlarını ifadə etmək üçün istifadə edilən slenqlər. Buraya müxtəlif sosial qruplar tərəfindən əmək, şalvar, don, köynək, palto, saat, bilərzik, boyunbağı, kəmər kimi geyim əşyalarına aid edilən slenq ifadələr daxildir. *Duds, togs, rig, sunday best, cits, drag, clobbercivvies, rig-up, glad rags, threads* kimi paltar ilə bağlı işlənən slenqləri bu tematik bölgüyə nümunə göstərə bilərik.

7. Pul ilə əlaqəli istifadə edilən slenqlər. Pula aid slenqlər çoxluq təşkil edir. Bu, pul və ya pulun bu barədə danışarkən darıxdırıcı olmadığını sübut edir. Ancaq diqqətə almaq lazımdır ki, bu sahədə sinonimlik də çoxluq təşkil edir. Bunlar əsasən ABŞ və Birləşmiş Krallıq valyutaları üçün istifadə olunan sözlərdir. *Gelt,*

brass, dust, ready, rhino, shiner, dosh, dinero, soap, dingbats, sugar, scale, shekels, iron, dibs, rag, boodle, oof, jack, tin, hoot, rivets, bottle, dough, splosh, benjamins, bacon, bank, franklin və s. kimi slenq ifadələr buna misaldır.

8. Əyləncə dünyası və mediaya aid slenqləri olmaqla səkkiz tematik başlıqda topladıq və təhlilini apararaq onların Azərbaycan dilində qarşılıqlarını verdik. Aparılan təhlillər, araşdırmalar, ayrı-ayrı sahələri əhatə edən, müxtəlif sosial qrupların leksikonuna aid olan slenqlərin semantik xüsusiyyətlərinin araşdırılması deməyə əsas verir ki, cəmiyyətin inkişaf dinamikası, sivilizasiyanın inkişafı, yeni texnologiyaların həyatımıza sürətlə daxil olması ingilis dilinin slenq leksikasına da birbaşa, yaxud dolayısı ilə təsir edir.

Yekun olaraq vurğulayaq ki, slenq leksikası dili zənginləşdirən əsas vasitələrdən biri olmaqla yanaşı, xalqın etnik, milli təfəkkürünün, məişətinin, mental dəyərlərinin daşıyıcısıdır.

Dissertasiyanın “**Nəticə**” hissəsində tədqiqatın yekunları aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir:

Dissertasiyada slenq, arqo, jarqon kimi qeyri-rəsmi layın növlərinin funksional xüsusiyyətləri mənşəyi, işlənmə dairəsi, spesifik xüsusiyyətləri, araşdırılmış, müəyyən olunmuşdur ki, slenqlər ingilis dilində də, ingilis dilli xalqların dilində də arqo və jarqon sözlərdən əsaslı şəkildə fərqlənir.

Müxtəlif dilçi alimlərin və leksikoqrafların yanaşmalarından belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, slenqlər lüğət tərkibinə görə ümumxalq dilindən fərqlənir və bu sözlər müəyyən formada başqa şəkildə salınır, yaxud onlar tamamilə yeni (daha çox metaforik) məna kəsb edir, ya da sözlər başqa dillərdən alınır. Belə sözlərin fonetik, morfoloji və sintaktik xüsusiyyətləri ümumxalq dilindəkindən çox da fərqlənmir.

Britaniya slenqini Birləşmiş Krallıqda yaranan və müxtəlif sosial qruplar tərəfindən istifadə edilən qeyri-rəsmi layın bir növü kimi qəbul etmək olar. Dilin digər variasiyalarından fərqli olaraq slenqlər daha çox şifahi dildə təzahür edir və yazılı ədəbiyyatlarda öz əksini çox tapmır.

Böyük Britaniya slenqinin inkişaf tarixi XV əsrdən başlamış və XXI əsrdə bu proses davam etməkdədir. Bu səbəbdən də Britaniya slenqi yeddi əsas dövrə bölünür. Bu dövrlər XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI əsrləri əhatə edir və hər bir dövrdə slenq işlənmə və əhatə dairəsinə görə müəyyən xarakteristik xüsusiyyətləri ilə seçilmişdir.

Slenqlərdən istifadənin üç əsas funksiyası mövcuddur. Bu funksiyalardan ilki sosial funksiyadır ki, istifadəçilər cəmiyyətin müxtəlif sosial qruplara aid olduqlarını isbat və vurğulamaq üçün istifadə edirlər. İkincisi, psixoloji ehtiyaclardan dolayı emosional hisslərini ifadə etmək üçün slenqlərə tez-tez müraciət edirlər. Üçüncüsü isə fiziki funksiyasıdır ki, insanlar gündəlik danışdıqlarında pozitiv yönlərini göstərməkdə slenqlərdən istifadə edirlər.

Slenqlər əsasən aid olduğu sosial qrupa məxsusdur və onların daxili dili kimi başa düşülə bilər. İctimaiyyət üçün ya onların əhəmiyyəti yoxdur, ya da belə sözlərin mənasının cəmiyyətdən gizli qalması daha vacib sayılır.

Yaranmasına görə slenqlər ayrı-ayrı sahələri əhatə etdiyi kimi, cəmiyyətin fərqli sosial qruplarını da əhatə edir. Fərqli sosial qruplar tərəfindən istifadə slenqlərin mənə növünün zənginliyinə səbəb olmuşdur. Bu cəhətdən slenqləri Cockney ritmik slenqi, bar-kafe slenqləri, usta slenqi, incəsənət slenqləri, reklam slenqi, teatr slenqi, məktəb slenqi, universitet slenqi, tibbi slenqlər, əsgər və ya hərbi slenqlər, yeniyetmə slenqi, internet slenqi, sosial media slenqləri, narkoman slenqləri, həbsxana slenqləri, qumarbaz və kazino slenqləri kimi mənə növlərinə ayırmaq olar.

Ədəbi laya daxil olan anlayışların ortaq xüsusiyyəti yazılı dilə meyilli və rəsmi üsluba xas xüsusiyyətlərə malik olmalarıdır. Ədəbi sözlər əsasən yazı və cıllanmış nitqlərdə istifadə olunur. Dilin lüğət tərkibinə yeni söz və ifadələrin daxil olması, sözlərin yeni mənə kəsb etməsi və s. dil hadisələri ingilis xalqının tarixi izlərini lüğət tərkibində həkk etmiş və möhkəmləndirmişdir. Ədəbi laya daxil olan anlayışlar və sözlər dilin orijinallığına, müstəqilliyinə əngəl törətməmiş, əksinə onun inkişafına və zənginləşməsinə səbəb olmuşdur.

Britaniya slenqi dilin spesifik sahəvi leksikası kimi xalqın milli-etnik yaddaşının, məişətinin, həyat tərzinin ifadə vasitəsidir. Tədqiqat işində müəyyənləşdirilmişdir ki, slenqlər britaniyalıların dilində olduğu kimi ingilis dilli xalqların dilində də işlənmişdir. Belə ki, Britaniya slenqi ilə yanaşı Amerika slenqi, Avstraliya slenqi, Kanada slenqi mövcuddur. Amma ingilislərin dilində işlədilən slenqlər ingilisdilli xalqların dilində işlənən slenqlərlə eyniləşdirilə bilməz.

Slenqlər işlənmə dairəsinin genişlənməsi nəticəsində ingilis dilinin fəal lüğət fonduna daxil olub pasportlaşa bilər. Buna görə də slenqlər dilin zənginləşməsində əsas vasitələrdən biri ola bilər. Şifahi dildə geniş istifadə edilən bu ifadələr yazılı dildə istifadə edildikdə nəzərə çarpan üslub effekti verir və həmin nitqə xarakterik bir xüsusiyyət qatır.

Slenqlər dəyişən formasıya, ictimai münasibətlər nəticəsində passivləşərək dilin lüğət fondundan tamamilə çıxıb çıxır. İngilis dilində qeyri-rəsmi layın bir növü olan slenqlərin bir qismi formalaşdıqdan müəyyən zaman sonra işləkliyini itirib arxaikləşir, digər bir hissəsi isə sahə leksikası kimi məhdud dairədə işlənənən, müəyyən insanlar, peşə sahiblərinin başa düşdüyü şəkildə qəbul olunan olsa da, zamanla cəmiyyətdə gedən bəlli hadisələrin təsiri ilə işlənmə dairəsi genişlənir və ümumişləklilik qazanaraq geniş dairədə başa düşülür.

Bir çox sahəyə aid olan slenqlərin növ kateqoriyasında əks olunmaması həmin sahələrə aid slenq ifadələrin azlığı ilə izah olunur və bu səbəbdən də həmin ifadələr slenqlərin tematik təsnifatında öz əksini tapır. Qeyri-rəsmi layın bu növünü ərzaq məhsulları, insan bədən üzvləri, fiziki görünüş, heyvan adları, etnik qrup və milli mənsubiyyət, geyim və aksesuar adları, əyləncə dünyası və media slenqləri kimi tematik olaraq təsnifatlandırma bilərik.

Tədqiqat işinin məzmununu müəllifin aşağıdakı məqalələrində öz əksini tapmışdır:

1. Müasir Britaniya slenqinin öyrənilməsi tarixi // “Naxçıvan” Universiteti Elmi əsərlər, – Naxçıvan: – 2018. – № 4, (11), – s. 105–109.

2. İngilis dili slenq leksikonunda məktəb, universitet və yeniyetmə slenqləri // “Naxçıvan” Universiteti Elmi əsərlər, – Naxçıvan: – 2019. – № 4, (15), – s. 118-124.

3. Müasir dövr ingilis dili tarixinə müxtəsər baxış // Gəncə Dövlət Universitetinin Elmi xəbərləri, – Gəncə: – 2020. № 2, – s. 264-267.

4. XX əsr Britaniya slenqi: yaranması və təşəkkülü // Naxçıvan mədəniyyətlərin qovuşduğu məkan. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. – Naxçıvan: – 2020, – s. 331-335.

5. Qədim və orta dövr ingilis dili tarixinə müxtəsər baxış // “Naxçıvan” Universiteti Elmi əsərlər, – Naxçıvan: – 2021. – № 1, (20), – s. 166-170.

6. İngilis dili normaları - ədəbi və qeyri-ədəbi dil kontekstində // Gəncə Dövlət Universitetinin Elmi xəbərləri, – Gəncə: – 2021. № 1, – s. 286-290.

7. Müasir Britaniya slenq leksikonu və Azərbaycan dilində ifadə formaları // VIII Uluslararası türk dünyası araşdırmaları sempozyumu. – Niğde: – 2021, – s. 311-320.

8. Britaniya slenq leksikonunda sosial media slenqləri// V Beynəlxalq Asya müasir elmlər konqresi. – Naxçıvan: – 2021, – s. 274

9. Stylistic differentiation of English lexicon in the context of literary layer (poetics, terms, archaisms, foreignisms, neologisms) // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: . – Дрогобич: - 2021. № 39 – s. 140-144.

Dissertasiyanın müdafiəsi 11 mart 2022-ci il tarixində saat 14³⁰ da Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.39 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Naxçıvan şəhəri, Universitet şəhərciyi, AZ7012, Naxçıvan Muxtar Respublikası.

Dissertasiya ilə Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Naxçıvan Dövlət Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 07 fevral 2022-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 04.02.2022

Kağızın formatı: 60x84 1/16

Həcm: 46 396 işarə

Tiraj: 100